

NORRBRUK

Vitådalens skola gör barnen till kompetenta landsbygdsbor!

6 Feromoner räddar svarta vinbär?

8 Djursjukvård i framtiden

12 Bönder från Europa till norr

NORRBRUK

Länsstyrelsen i Norrbottens län

Landsbygdsenheten

Postadress: 971 86 Luleå

Tel: 010-225 50 00 Fax: 0920-22 84 11

www.lansstyrelsen.se/norrbotten

Länsstyrelsen i Västerbottens län

Enheten för landsbygd och regional utveckling

Postadress: 901 86 Umeå

Tel: 010 - 225 40 00 Fax: 090-128 94

www.lansstyrelsen.se/vasterbotten

Ansvarig utgivare: Kajsa Berggren

I redaktionen: Personal från Länsstyrelserna i Norr- och Västerbotten

Tryck: Taberg Media Group, Taberg

Papper: Galerie Art Silk 130 g

Grafisk form: TR

Omslagsbild: Ögonkontakt mellan barn och hund

Foto: Louise Rönnbäck

Upplaga: 6450

ISSN: 1234-4567

För prenumeration, avprenumeration och adressändring kontakta sara.borgstrom@lansstyrelsen.se

3 | Företagslyftet

4 | Inför sista ansökningsdag – SAM

6 | Svarta vinbär – ny framtid?

8 | Djursjukvård – ingen lätt fråga att lösa

10 | Vitåskolan – här lär barnen om hållbar mat

12 | Nyetableringar från Europa

14 | Annonser

16 | Finansiering från 2023?

FRÅN REDAKTIONEN

Vårt dagliga bröd

Är det verkligen givet att vi får mat på bordet varje dag? Regeringen har påbörjat arbetet med en livsmedelsstrategi 2.0. När den nuvarande livsmedelsstrategin beslutades 2017 såg världen rätt så annorlunda ut än vad den gör idag. 2018 drabbades Europa av en kraftig torka, 2020 svepte Covid-viruset över världen och 2022 styr Putin den ryska armén in i Ukraina och startar ett krig som fortgår väldigt nära oss. Livsmedelsberedskap var då, 2017, inte en särskilt aktuell fråga och berördes därför bara översiktligt i den nationella livsmedelsstrategin. Nu är läget ett annat.

Ett civilt försvar är under snabb uppbyggnad och Livsmedelsverket, Jordbruksverket och SVA (Statens veterinärmedicinska anstalt) har gemensamt fått i uppdrag att leda arbetet för att utveckla såväl livsmedelsberedskap som dricksvattenberedskap i landet. Det ska finnas mat och dricksvatten för befolkningen även under en kris. Målet för deras uppdrag är att det i december 2023 ska finnas handlingsalternativ, signalsystem och nätverk för att säkra försörjningen även vid en krissituation.

Det pågår nu också en utredning, som skall presenteras i slutet av maj, som fokuserar på hur den nationella samordningen av försörjningsberedskapen skall se ut. Utredningen skall föreslå principer och former för hur samhällets försörjningsberedskap skall finansieras. Förslagen som läggs skall syfta till att stärka Sveriges förmåga att upprätthålla en nödvändig försörjning vid såväl fredstida krissituationer som vid höjd beredskap och ytterst även vid krig. Länsstyrelserna får nu allt fler uppdrag kopplade till utvecklingen av ett civilt försvar. Vi följer noga vad som händer med avseende frågan om livsmedelsberedskap, för att på bästa sätt kunna bidra till att höja beredskapen i länen.

Regionalt arbetas det med att öka den nordliga matproduktionen. Arbetet med den regionala livsmedelsstrategin får ny fart, i Norrbotten får man bland annat en ny samordnare och kommunikatör för arbetet med "Nära mat". I Västerbotten håller Region Västerbotten tillsammans med kommunerna på att ta fram ett projekt med fokus på näringsutveckling. Länsstyrelsernas arbete med det nya landsbygdsprogrammet är i full gång och Länsstyrelsen Västerbotten fortsätter utveckla sitt livsmedelsarbete genom ett nytt projekt vid namn "Åt hela Västerbotten".

Efterfrågan på närodlat mat har under en lång tid ökat, men när nu allt fler behöver titta extra på prislappen så har vi hamnat i upp-försbacke. Det är extra viktigt att konsumenterna kan göra välinformerade val. För att bygga det robusta samhället behöver vi se till att den lokala produktionen får förutsättningar att utvecklas. Om vi ska kunna få mat på bordet vid en kris eller gud förbjud vid ett krig, måste det finnas producenter redan nu.

*Kajsa Berggren
Landsbygdsdirektör Västerbotten*

Positiv energi på Företagslyftets konferens

Från naturturism som ny motor i Gunnarsbyn till smågrisproduktion med 1000 suggor i norra Skåne. Två goda exempel på där företagsledning och målmedvetenhet varit viktiga framgångsfaktorer. Företagslyftets uppstartskonferens innehöll både kunskap och inspiration med konkreta exempel på hur man kan motivera sina medarbetare och utveckla framgångsrika företag och etableringar på landsbygden.

Text: Hulda Wirsén, Länsstyrelsen i Norrbotten
Foto: Viveka Österman

Företagslyftet fokuserar på strategisk företagsledning och konferensen var startskottet på en ny satsning som Länsstyrelsen i Norrbotten startat upp. På plats fanns ca 45 personer, främst företagare från stora delar av Norrbottens län. Dessutom fanns representanter från organisationer som jobbar med företagsutveckling. Dagen modererades av Hulda Wirsén som också är projektledare för satsningen.

Naturturism - i världen och Norrbotten

Dagens första talare, fotografen Fredrik Broman, är idag främst verksam i Gunnarsbyn och Råneå älvdal men har utbyte med branschkollegor över hela världen. Senast for han till Indonesien. Att starta upp och utveckla företag med nya koncept har blivit lite av hans nisch. Naturturismen har vuxit i Norrbotten och våra unika miljöer bidrar till stort intresse. På frågan om vad han är mest stolt över svarar han att självbilden hos människor i Gunnarsbyn har stärkts och att de nya verksamheterna skapar framtidstro som är väldigt positivt för alla. Med återkommande mediabesök från giganter som National Geographic kan vi förstå att hela bygden känner sig stolta.

Företagsledning och fem områden

Efter närmare 30 år som yrkesverksam med fokus på företagsledning valde Ove Karlsson till slut att flytta hem till Norrbotten. Ove som är enhetschef på Landsbygdsenheten vid Länsstyrelsen i Norrbotten, gick igenom grunderna som Företagslyftet kommer fokusera på. Företagsledningen kan delas in i 5 områden som också kommer vara utgångspunkten för Företagslyftets innehåll. Materialet är redan använt, bland annat i undervisningen av lantmästarstudenterna vid Sveriges lantbruksuniversitet.

Från 0 till 1000 suggor

Verklig drivkraft med stort målfokus delade Cissi Klasson med sig av under eftermiddagen. Målet var tydligt under studietiden - hon ville bli grisföretagare och efter ett målmedvetet arbete både äger och driver hon Annelövsgripen AB. Ett företag som numer har både god produktivitet, vinstmarginal och som ständigt är i utveckling. Med tydliga mål driver Cissi företaget tillsammans med sina medarbetare som också aktivt tar ansvar i driften och för att uppnå målen. Gemensam friskvårdstid och coaching från idrottsvärlden har bidragit till det goda teamwork som utvecklats på gården.

Ove Karlsson och Hulda Wirsén, Länsstyrelsen i Norrbotten

Aktiviteter och delaktighet

Förutom föredrag genomfördes ett par övningar där konferensens deltagare själva fick jobba med processutveckling. Aktiviteterna bidrog till att utveckla samarbetet i grupperna och att hitta flaskhalsar och så kallade slöserier (på LEAN-språk). Dagen skapade engagemang hos alla konferensdeltagare och intresset för kommande aktiviteter blev stort.

–De här frågorna är så intressanta. Man kan aldrig bli fullärd eller få nog. Att avsätta tid till ledarskap och styrningsfrågor tycker vi är jätteviktigt, säger Desirée Nyman, Frigiva gård. Desirée och Johannes ingår i den första ERFA-grupp som startas upp. Vi kommer följa dem under årets deltagande i Företagslyftet, bland annat genom Nära Mat-podden som numer helt kommer lägga fokus på företagsledning.

Gå gärna in på www.naramat.nu för att anmäla er till Företagslyftets nyhetsbrev, ta del av inbjudningar och gå gärna med i en ERFA-grupp. Samt lyssna på Nära Mat podden som finns där poddar finns.

Europeiska jordbruksfonden
för landsbygdsutveckling. Europa
investerar i landsbygdsområden

Grundvillkor

Det som tidigare kallades tvärvillkor heter grundvillkor från och med 2023. De flesta grundvillkor är inga nya regler, utan finns sedan tidigare i EU-förordningar eller i svensk lagstiftning. Syftet med grundvillkoren är att bevara jordbruksmark i gott skick, förbättra den yttre miljön för människor och djur, minska smittspridning och få säkrare livsmedel.

Grundvillkoren är indelade i verksamhetskrav och normer. Verksamhetskrav är regler som redan gäller i Sverige för all jordbruksverksamhet, oavsett om du söker stöd eller ej. Exempel på detta är vissa regler för djurskydd. Normer är miljö- och klimatrelaterade grundvillkorsmål som alla medlemsstater

måste nå upp till. Hit hör till exempel marktäckning under känsliga perioder.

Nedan följer ett axplock av de grundvillkor som finns. För detaljerad information om samtliga grundvillkor, se jordbruksverket.se och sök ”grundvillkor” i sökrutan på startsidan.

Observera att det är den person som söker stöd som är ansvarig för att grundvillkoren följs hela stödåret, även om någon annan utför arbetsuppgifterna.

Nyheter från föregående period

Förgröningsstödet finns inte längre kvar som stöd från 2023, men tre av grundvillkoren liknar de villkor som fanns för det stödet, varav två är aktuella för våra län:

- » Grundvillkoret *Växtföljd*, som liknar förgröningsstödet villkor om gröddiversifiering med liknande undantag.
- » Grundvillkoret *Skydd av betesmarker och slätterängar i Natura 2000-områden*.

Grundvillkoret *Växtföljd* införs först 2024, men gäller även det som odlas 2023.

Grundvillkoret *Marktäckning under känsliga perioder* innebär att 30% av åkermarken ska vara höst- eller vinterbevuxen. Detta gäller åkermark som ingår i växtföljd. Permanenta gräsmarker och permanenta grödor räknas inte med i underlaget. Grödor som räknas som bevuxen mark får brytas tidigast den 15 september i våra län.

Grundvillkoret *Marktäckning på sluttande åkermark* gäller för dig som har kraftigt lutande åkermark som ligger i anslutning

till sjö, vattendrag eller hav. Som kraftigt lutande menas mer än 15%. Marken ska då lämnas bevuxen eller med stubb mellan 15 september och 15 februari.

Grundvillkoret *Buffertresor* längs vattendrag har två delar:

- » Buffertresor vid spridning av *gödselmedel*, innebär att detta inte får spridas närmare än 3 meter från sjö eller vattendrag (bäck, å, flod, älv, kanal eller damm). Minst 2 av de 3 metrarna ska vara på jordbruksmarken som gränsar till sjön eller vattendraget.
- » Buffertresor vid spridning av *växtskyddsmedel*, innebär att detta inte får spridas närmare än 6 meter från sjö eller vattendrag.

Märkning, journalföring och rapportering av nötkreatur, får, get och gris har inte följt med in i grundvillkoren. Det är dock fortfarande stöd villkor för djurbaserade jordbrukarstöd som kan ge avdrag om de inte följs. De är dessutom regler inom svensk lagstiftning som måste följas.

FAKTA

Om du utökar ansökan med fler tackor, getter, suggor, värphöns eller slaktkycklingar ändras ansökansdatumet för hela ansökan till det datum den ändrade ansökan kom in. Detta gäller även om du lägger till anläggningsnummer för nötkreatur respektive slaktsvin för första gången i ansökan.

Om du utökar ansökan med djur efter sista ansökansdag fram till sista ansökansdag plus 25 dagar får du förseningsavdrag på 1 procent per arbetsdag.

Om du utökar ansökan efter sista ansökansdag plus 25 dagar är ansökan för sent inkommen och kommer att avvisas.

» Om du anger kontaktperson i ansökan, så ska denna vid begäran kunna visa fullmakt.

Uppföljning av jordbruksmark – vad behöver du göra med ansökan om jordbrukarstöd och när

Målsättningen med det nya verktyget är att hjälpa dig som lantbrukare att göra förebyggande rättningar i din ansökan, vilket också gör att utbetalningarna blir rätt. På längre sikt ska det leda till färre fältkontroller och färre ärenden där återkrav på tidigare utbetalda ersättningar behöver göras. Det är också därför det från och med i år finns större möjligheter än tidigare att ändra i ansökan eller göra det som krävs för att uppfylla villkor. Det beror på att det regelbundet görs uppföljning på din jordbruksmark med hjälp av satellitbilder. Satellitbilderna används

enbart för att analysera och följa upp skiften som söks stöd på. Det går inte att se detaljer som djur, människor eller fordon.

I de fall analysen visar att det finns något som behöver rättas kommer du att få ett brev. Brevet kommer att skickas ut via vanlig post eller till digital brevlåda om du har valt att få information på det sättet. Brevet kommer också att finnas på Mina sidor. Om det inte finns några avvikelser i uppföljning av din mark får du inget brev.

Uppföljning av skiftes användning

Det första som börjar läsas av i analyserna av satellitbilden är det som vi kallar skiftes användning. Detta är för att säkerställa att skiften i din ansökan uppfyller grundläggande krav för att de ska ha rätt till stöd. Det innebär att skiften ska vara fria från till exempel permanenta upplag och byggnader. För att bli godkänt ska ett skifte endast bestå av mark som kan generera ersättning. Det är först när skiftes användningen är uppfylld som analys för aktivitetskravet görs.

15 juni är sista dagen för tillägg av mark i din ansökan.

I början av juli kommer de första breven att skickas ut. Detta kommer att skickas ut till dem som har avvikande resultat på skiftes användning.

Du kan välja att justera grödkod eller skiftesgränser i SAM Internet eller skicka in ett foto via en app som kommer att länkas till sommaren. Mer om detta i kommande nummer av Norrbruk.

I början av augusti kommer ett likadant påminnelsebrev för de som ännu inte gjort någon åtgärd för att rätta sin ansökan. När ändringen har genomförts kommer den att handläggas och därefter kan uppföljning av aktivitetskravet påbörjas.

31 augusti är sista dagen att justera skiftesgränser eller ändra grödkod i SAM Internet.

Uppföljning av aktivitetskrav

Den andra delen i analyserna är det som kallas aktivitetskravet.

Senast den 31 oktober ska du ha genomfört en aktivitet av typen odling, jordbearbetning, bete, slagit av eller putsat.

I början av oktober kommer en ny kommunikering, men i detta brev så kommer du att bli påmind att utföra någon

aktivitet före den 31 oktober. Då vi har passerat datumet för att justera gröda och skiftesgränser i SAM Internet, kan du enbart dra tillbaka delar eller hela skiftet i SAM Internet.

I år det extra viktigt att göra de ändringar du kan i rätt tid för att undvika eventuella avdrag på din ansökan.

Anslut dig till en digital brevlåda: <https://jordbruksverket.se/om-jordbruksverket/digital-myndighetspost>

INFO

Glöm inte att kontrollera

- » att du som har ett tidigare beviljat åtagande för restaurering har sökt utbetalning.
- » att du som har ett ekologiskt åtagande sedan tidigare som avslutats har sökt utbetalning för ekologisk produktion.
- » att du som har ett tidigare avslutat åtagande för betesmarker eller slåtterängar har sökt nytt åtagande och utbetalning.
- » att du som söker stödet till unga och är juridisk person skickar in underlag som styrker ägarförhållanden.
- » att du som söker stödet till unga skickar in gymnasieintyg eller arbetsintyg!

Svarta vinbär

– en gång ett signum för Norrbotten

Här i norr har vi stora möjligheter att producera bär med unika egenskaper. Vi har alla de förutsättningar som behövs med långa, svala och ljusa sommarnätter, som ger unik smak och arom. Det ger också nyttigare bär, vilket har konstaterats i flera nordiska undersökningar.

Text: Elisabeth Öberg, Länsstyrelsen Norrbotten & Ann-Kristin Isaksson, Hushållningssällskapet Norrbotten – Västerbotten

Foto: Elisabeth Öberg och Olle Anderbrant

Svarta vinbär, som också är vildväxande i länet, är det nyttigaste av de odlade bären med hög halt av vitaminer, mineraler och nyttiga färgämnen (antocyaniner). Just flavonoiderna, dit antocyaniner hör, bildas med hjälp av solljuset och den större andelen infrarött ljus i solljuset i norr sägs vara en bidragande orsak till det högre innehållet. Trots detta har arealen minskat kraftigt både i Norrbotten och övriga Sverige. Idag importeras största delen av råvaran från länder som inte alls tar den miljöhänsyn som svensk lag kräver. Kan vi på något sätt vända trenden så att vi återigen kan producera drycker av svarta vinbär baserad på lokalproducerade bär? En ny metod att reglera några aggressiva skadegörare med hjälp av naturliga doftämnen, feromoner, kan vara en lösning.

I början av 1990-talet fanns mer än 30% av den totala svenska vinbärsarealen i Norrbotten, 230 hektar. Idag har arealen minskat till cirka 100 hektar och det går inte längre att få lönsamhet i produktionen. Ett mycket lyckat samarbete med Norrmejerier i början av 1990-talet, med

lanseringen av bärdrinken Jokk baserad på norrbottniska svarta vinbär och närheten till musteriet i Hedenäset, skapade en trygg avsättning och en möjlighet för lönsam produktion. I mitten av 00-talet började samarbetet dock knaka i fogarna samtidigt som många av de växtskyddsmedel man använt för att kontrollera skadegörare i vinbär omregistrerades och inte längre blev godkända i Sverige. Efter denna knäck beslutade de flesta företagare att certifiera sina odlingar och övergå till ekologisk produktion för att kunna sälja bären där efterfrågan var som störst. Det ledde till nya utmaningar inom växtskydd, gödsling och ogräsreglering som de inte var beredda på. Ett hårt slag mot den lokala produktionen av svarta vinbär kom 2012 då den största kunden Norrmejerier beslutade att sälja bärdrinken Jokk och samtidigt lägga ner musteriet i Hedenäset. De ökande angreppen av skadegörarna vinbärsknoppmal (*Lampronia capitella*), och mindre vinbärbrunmal (*Euhyponomeutoides albithoracellus*), samt avsaknad av effektiva bekämpningsmetoder har också gjort att det är näst intill omöjligt att be-

driva en lönsam produktion. Angreppen av skadegörare ger i dagsläget för stor variation i skördenivå mellan åren och skördarna har sjunkit kraftigt de senaste 15 åren från 2–4 ton per hektar och är ner till några hundra kilo.

Kan en ny metod med feromonkontroll av insekter rädda den norrbottniska odlingen av svarta vinbär? Vi får här en rapport från ett mycket intressant forskningsprojekt som pågår i Norrbotten. Lönsam vinbärsodling i Norden genom feromonbaserad kontroll av skadeinsekter är ett forskningsprojekt som startade 2021 och som har pågått i två år. Syftet med projektet är att undersöka om det med hjälp av feromoner går att minska angrepp av tre kända fjärilsarter som angriper svartvinbärsodling. Genom att använda arternas egna doftsignaler, så kallade sexualferomoner, kan man störa parningen så att antalet äggläggande honor och efterföljande skador minskas till acceptabla nivåer. Liknande metod används redan i äppelodling för att minska angrepp av olika skadeinsekter. Det främsta målet med projektet är att

Larv av vinbärsknoppmal

Vinbärsknoppmal

Mindre vinbärbrunmal

Angripet vinbärsfält i Norrbotten

Parningsstörning mindre vinbärsbrunmal

hitta hållbara metoder för att få ner populationerna och sedan hålla dem på en acceptabel nivå. Projektet drivs av Olle Anderbrant och Glenn Svensson, forskare vid Lunds universitet, med forskningsmedel från SLF (Stiftelsen Lantbruksforskning). I projektet ingår odlare och rådgivare från Sverige, Norge och Finland. Hushållningssällskapet Norrbotten - Västerbotten är med som genomförare i norra Sverige och Länsstyrelsen, genom Nära Mat, har med en representant i referensgruppen. Nio företag med vinbärsodlingar i Väster-norrland, Västerbotten och Norrbotten deltar. Från södra Sverige deltar en odling utanför Jönköping.

Första året, på försommaren 2021, sattes feromonfällor ut i 10 odlingar i respektive land för att registrera förekomsten av de tre fjärilslarternas. De tre arterna är vinbärsknoppmal (*Lampronia capitella*), mindre vinbärsbrunmal (*Euhypnonomeu-toides albithoracellus*) och vinbärs-glasvinge (*Synanthedon tipuliformis*).

Fällorna avlästes en gång per vecka samtidigt som klisterkivorna i fällorna byttes ut och fångsten räknades. När året summerades så kunde man se att i norra Sverige var det i första hand vinbärsknoppmalen och mindre vinbärsbrunmal som fanns i riklig mängd, medan det av glasvingen endast registrerats ett fåtal exemplar. I Norge och Finland så fångades främst vinbärsknoppmal och glasvinge i större mängd.

Sommaren 2022 provades parningsstörning där förvirringsavgivare sattes ut i fält. På varje hektar placerade små 300 påsar med feromoner ut. Samtidigt sattes det även ut fällor i odlingarna för att kontrollera förekomsten av malarna, på samma sätt som året innan. Varje år, på våren när angreppen syntes bäst, har även en skadebedömning gjorts ute i odlingarna. I Norrbotten testade man att behandla den mindre vinbärsbrunmalen med parningsstörning i två fält i Piteå och Överkalix. Där kunde man sedan se att fångsterna i fällorna sjönk betydligt

i de behandlade fälten jämfört med de obehandlade, även jämfört med fjolårets fällfångster.

På samma sätt behandlades två fält mot vinbärsknoppmal i Piteå, men där kunde man inte se någon förändring i fällfångsterna som fortfarande var höga. Man behöver därför jobba vidare med att utveckla en annan och bättre avgivare för feromonet. I södra Sverige, Norge och Finland har parningsstörning mot glasvingen varit framgångsrik och lett till att fångsterna minskat.

Projektet pågår fram till 2024, men i allt som rör natur, växter och djur kan det ta flera år innan man kan komma fram till resultat. För att kunna ge svartvinbärsodlingen i norra Sverige framtids-hopp, och på ett hållbart sätt kunna ge odlingen nya förutsättningar, hoppas vi att arbetet kan fortsätta framöver, så att man inom några år kan få fram fungerande medel mot dessa skadeinsekter på marknaden.

FAKTA

Parningsstörning – hur funkar det?

En nattfjärilshona producerar enstaka nanogram (miljarddels gram!) av sitt feromon. Genom att avge 10–100 g av syntetiskt feromon per hektar i en odling så skapas ett stort kemiskt brus vilket försvårar fjärilshanarnas sök efter parningsvilliga honor. Med färre parningar blir det färre larver som kan härja i odlingen nästa säsong. Metoden är extrem selektiv och giftfri. Inga nyttoinsekter drabbas. Bra för miljön!

Djurens hälso- och sjukvård – en stor utmaning

I våra län har vi de senaste åren sett en ökande brist på veterinärer och annan personal inom djurens hälso- och sjukvård. För lantbruket, hästägare och andra djurägare kan det innebära stora problem när det inte går tillräckligt snabbt att få behandling för sjuka och skadade djur. I november presenterades en utredning som haft i uppdrag att ta fram förslag på hur hälso- och sjukvården för djur kan bli välfungerande och långsiktigt hållbar.

Text: Lars Ericson, Länsstyrelsen i Västerbottens län

Foto: Anna-Maria Andersson, sid 8 och Ingrid Ragnarsson, sid 9.

Djursjukvården förändras

De senaste 10 åren har inneburit stora förändringar när det gäller förutsättningarna för djursjukvården. Den medicinska kunskapsutvecklingen, en ökad försäkringsgrad för sällskapsdjur och hästar gör att efterfrågan på vård för djuren ökat, likaså djurägarnas förväntningar på vad vården ska göra. Eftersom antalet sällskapsdjur ökat kraftigt innebär det sammantaget att antalet veterinärbesök och andra sjukvårdsinsatser för dessa djur ökat kraftigt. Det har gjort att branschen upplever svårigheter att rekrytera personal för att kunna tillgodose den ökande efterfrågan.

Brist i hela landet – men särskilt i glesbygd

Brist på veterinärer och personal inom djurens hälso- och sjukvård finns i hela landet, men den är särskilt märkbar i glesbygd. I våra län är problemen störst i inlandet. Regeringen tillsatte i juni 2021 en utredare, Märit Bergendahl, som fick till uppgift att se över lagstiftningen för djurens hälso- och sjukvård, men också ge förslag på hur tillgången till djursjukvård kan säkras i framtiden. Utredningen lades fram i slutet av 2022. Uppdraget för utredningen är brett och omfattar allt från dimensionering av utbildningar till förslag på legitimering av olika yrkeska-

tegorier, tillsyn av verksamheten och hur joursystemen ska organiseras.

Statens ansvar

Utredningen slår fast att staten, via Jordbruksverket och Distriktsveterinärerna, även framgent ska ansvara för att hantera smittsamma djursjukdomar. Det har dock skett stora förändringar när det gäller djurens hälso- och sjukvård. Förutom att efterfrågan på vård för sällskapsdjur och hästar ökat, har också behovet av akut djursjukvård inom lantbruket minskat. Det beror bland annat på att enheterna blir större och färre, men också på att den förebyggande djurhälsovården byggts ut. Det gör att förutsättningarna för Distriktsveterinärernas uppdrag förändrats. Av den totala omsättningen inom veterinärbranschen utgör Distriktsveterinärernas andel nu bara 7 procent, samtidigt som de tar ett stort ansvar för jour under kvällar, nätter och helger. Det har inneburit att situationen för dem blivit ohållbar, då det är svårt att upprätthålla tillräcklig volym för att klara tjänstgöringen på obehagliga tider.

Legitimationer och yrkestitlar

I utredningen diskuteras hur olika yrkestitlar och behörigheter påverkar djurägarnas möjlighet att bedöma kompetensen hos den som utför behandlingen. Det har också betydelse för den tillsyn som kan utföras. I dagsläget används titlar

som hundpsykolog, fysioterapeut med flera inom djurvården, utan att det finns något krav på utbildning eller legitimation för de som utför tjänsterna. Utredningen föreslår därför att samma regler ska gälla inom djursjukvården som inom humansjukvården när det gäller den typen av yrkestitlar. Utredningen menar också att man, på samma sätt som inom humansjukvården, också ska ha möjlighet att göra tillsyn på verksamhetsnivå och inte bara för enskilda utövare som i dagsläget.

Utbildningarnas roll

Utbildningarna till veterinär och till djursjukvårdare är mycket populära och har ett högt söktryck. Under senare år har också SLU utökat antalet platser på utbildningarna. Enligt utredningen behövs en ytterligare ökning av antalet utbildningsplatser både till veterinärer och till djursjukvårdare. Många veterinärer kommer också till Sverige från andra EU-länder, EES-länder och från tredje land. Av de veterinärlegitimationer som utfärdats under de senaste 10 åren, har en majoritet sin examen från andra länder än Sverige. Det kan vara svenska studenter som studerat utomlands, men den stora delen utgörs av inflyttare. I de senare fallen kan språket utgöra ett hinder för att veterinärerna ska kunna arbeta här. Därför föreslår utredningen att det ska vara möjligt att under vissa förut-

sättningar kunna använda engelska som journalspråk, men svenska ska alltså vara huvudregeln. Att använda engelska i kommunikationen med djurägarna och i journalen är dock inte oproblemiskt. Även möjligheterna till att få legitimation kan behöva ses över, för att underlätta för den som har en utländsk examen.

Jourttjänsten begränsas

En av de mer omdebatterade förslagen i utredningen är att begränsa jourtiderna för distriktsveterinärerna. Utredningen konstaterar, som tidigare nämnts, att förhållandena för Distriktsveterinärerna förändrats mycket. De har idag ett stort ansvar för djursjukvård på obekväma tider, trots att bemanningen minskat. Utredarens förslag är därför att de inte behöver erbjuda veterinär service mellan kl 23.00 och kl 06.00. Det skulle naturligtvis få besvärliga konsekvenser för att kunna hantera akuta fall. Utredarens skäl till begränsningen av jourtiden är att antalet förrättningar som gäller lantbrukets djur minskat kraftigt och det gäller i synnerhet de som infaller under beredskapstid efter kl 23. Samtidigt påpekar utredaren att Jordbruksverket ska tillse att det finns tillgång till veterinär service oavsett tidpunkt på dygnet, om det finns djurskyddsskäl. I utredningen föreslås också att Sverige ska delas in i veterinär-områden, inom vilka Jordbruksverket ska göra marknadsanalyser, men också

ansvara för att bedöma om det finns en tillräcklig veterinär kapacitet så att alla djur i människans vård får tillfredsställande vård oavsett tid på dygnet.

Remissbehandling pågår

Hur det slutliga förslagen till förändringar kommer att bli och om de kommer att kunna lösa problemen med bristen på personal inom djurens hälso- och sjukvård får framtiden utvisa. Just nu remissbehandlas utredningen och det lär därför dröja en tid innan regeringen kommer lägga fram förslag till förändringar. Man kan konstatera att av de som utbildas till veterinärer är det också relativt få som vill arbeta med lantbrukets djur. Detsamma gäller arbetet som besiktningsveterinärer vid slakterier och länsveterinärer. Det är också så att många lämnar den kliniska verksamheten efter relativt kort tid och antingen går till annan verksamhet eller börjar arbeta deltid. En viktig åtgärd kunde därför vara att se över villkoren så att det blir attraktivare att stanna inom den kliniska verksamheten och att kunna medverka i jourttjänst. Det finns ingen enkel lösning på problemet med bristen på djursjukvård, särskilt inte i vår del av landet. Det kommer säkerligen krävas många olika åtgärder för att lösa situationen. Vi på länsstyrelserna arbetar intensivt med att förmedla våra synpunkter till utredningens förslag.

Hållbart lärande på Vitådalen skola

Folket i Vitådalen gav inte upp. När den kommunala skolan efter många protester och en "vunnen folkomröstning", ändå lades ner, inleddes processen för att starta en friskola. Hösten 2022 kom den nya skolan i gång. Det är en liten B-skola, det vill säga en skola där elever från olika årskurser ibland har gemensam undervisning. För närvarande går det 31 elever från förskoleklass upp till årskurs 5 på skolan. Elevantalet förväntas öka i framtiden då det finns många småbarnsfamiljer i Vitå och närliggande byar.

Text och foto: Gunnar Jonsson, Luleå Tekniska Universitet

Skolan har höga ambitioner om att rusta eleverna för att de på bästa sätt kunna möta framtiden. Eleverna ska såklart utveckla alla de kunskaper och förmågor som läroplan och kursplaner föreskriver. Särskilt fokus läggs också på att ge eleverna möjlighet att utvecklas till kreativa trygga och handlingskompetenta individer. I skolans profilbeskrivning framgår det att "eleverna ska få möjlighet att bygga upp ett känslomässigt band till det som finns i naturen, som i längden ska leda till att eleverna ska värna om skog och mark för ett hållbart levnads-sätt." Lärande för hållbar utveckling och strävan efter att uppnå Agenda 2030-målen står högt upp på agendan. Hållbarhetsundervisningen ska enligt Skolverkets styrdokument utgå från både lokala och globala perspektiv och också ske i *samverkan med närsamhället*. Detta har skolan lätt att leva upp till, då själva skolan har blivit byns angelägenhet och många vill hjälpa till.

Norrbottnens livsmedelsstrategi *Nära Mat* har sedan 2019 erbjudit hjälp till länets skolor för att stödja undervisning för Agenda 2030, och då med särskilt fokus på hållbar livsmedelskompetens. Vitådalen skola har nappat på det erbjudandet och har varit aktiva i att tillsammans med *Nära Mat* utveckla undervisning som ligger i linje med målen i Agenda

2030 och som tar sin utgångspunkt i det lokala sammanhanget. Att veta varifrån maten kommer, hur den är producerad och hur den har kommit till matbordet är en grundläggande kunskap som alla människor bör ha. Bor man i Vitådalen, som är en gammal jordbruksbygd, finns det alla möjligheter att göra matfrågan konkret för eleverna. De ska känna till att här i Vitå går det att producera mat som vi kan leva av. Skolans lärare menar att det är en viktig del av elevernas grundtrygghet att känna till och känna stolthet för de lokala möjligheterna att försörja sig med mat.

Forskning visar att elever som har starka relationer till lokala platser och lokal natur är extra benägna att själva leva hållbart. En pusselbit i skolans hållbarhetsundervisning är därför att göra eleverna delaktiga i den matförsörjning som finns i området. Eleverna har exempelvis gjort studiebesök i en av ortens färbesätningar. De har då samtidigt fått prova på att valla fåren

med hjälp av en välutbildad vallhund. Denna övning är alldeles utmärkt för att utveckla elevernas empatiska förmågor och relationer till såväl varandra som till djur och natur, i detta fall relationer till hund och får. En förutsättning för att sådan övning ska fungera är att inblandade parter känner tillit till varandra. Det är därför viktigt att eleven lär sig att ta kontakt med hunden på ett respektfullt sätt så att de får förtroende för varandra och vill samarbeta. Övningen erbjuder därför en autentisk situation där empati kan utvecklas.

Eleverna har i ett annat projekt jobbat med blommor, bin och pollinering. De har fått se levande bin i en visningskupa och de har provsmakat honung från olika platser i Vitådalen. Eleverna har varit förundrade över att honungssmaken kan skilja sig åt mellan olika lokala platser, till exempel mellan Högsön och Vitåfors. Till våren planeras för att skolans elever ska vara med då bisamhällen går igenom och kupor städas inför sommaren.

Mjölproduktion har länge varit den dominerande jordbruksnäringen i området, men för närvarande finns ingen aktiv mjölgård. Förhoppningsvis är det något som kommer tillbaka, men oavsett detta hör det till både allmänbildningen och kulturarvet att känna till hur mjölk blir till. För att tillgodose denna undervisning har skolans äldre elever gjort studiebesök till en mjölgård, där de fått träffa kor och kalvar samt se hur korna mjölkas i en modern mjölkrobot. Vid studiebesöket fick skolan ta med sig hem en spann med färsk mjölk som under eftermiddagen separerades till skummjölk och grädde. Grädden kärnades sedan till smör som under flera dagar breddes på smörgåsar i skolans matsal. Utrustningen (separatorn) som användes var lånad från Teknikens hus i Luleå. Teknikens hus har på uppdrag av Nära Mat tagit fram utlåningsboxar med olika

sorters material som skolor kostnadsfritt kan låna och använda i sin matundervisning.

Friluftsliv i skog och mark är högt prioriterat och i det sammanhanget uppmärksammas även mat från ”den vilda naturen”. Lärarna har under hösten fortbildat sig i fiske under en kompetensutbildningsdag som föreningen Sportfiskarna genomförde. Fiske i lokala vattendrag och sjöar kommer nu att bli ett återkommande inslag i skolans verksamhet. Skolans ambitioner belönades strax innan jul av Baltiska fonden som gav ett stipendium på 47 430 kr till ”Det

portabla klassrummet”. Pengarna ska bland annat användas till att inhandla en tältkäta som det ska gå att övernatta i. Även lärarutbildningen vid Luleå tekniska universitet har valt att lyfta fram skolans undervisning för hållbar utveckling och bjöd i februari in tre av skolans lärare, Linda Andersson, Virve Lantto samt Louise Rönnbäck till ett UDIN – seminarium (Utbildningsdialog i Norr), för att berätta om sitt sätt att undervisa. Sammantaget kan sägas att Vitådalens skola är bra på att tillvarata de unika möjligheter som en liten byskola kan erbjuda.

Lantbrukarimport

–hur är det att börja i nytt land?

Sedan några år tillbaka har det i Västerbotten etablerat sig ett antal lantbrukare från främst Nederländerna, men också från andra länder på kontinenten. Vi var nyfikna på hur det är att komma till Sverige och vilka utmaningar som finns. Hur skiljer sig egentligen lantbruket här uppe i norr från hur det ser ut därifrån de flyttat och hur ser de på vad som behöver göras för att utveckla produktionen här? Vi kontaktade några av inflyttarna för att få deras syn på saken.

Text: Lars Ericson och Kajsa Berggren, Länsstyrelsen i Västerbotten

Ewoud Nauta, Degerfors, Flarken

Mjölksproducent med 70 mjölkande kor plus ungdjur. Brukar i dagsläget 200 hektar och odlar vall. Sår in vallen i havre som skördas till helsäd efter 50 dagar.

När kom du till Sverige?

Jag kom hit 2013 och började arbeta på en gård i Uppland. Gården i Degerfors tog jag över 2017. Det var bra att jobba några år i Sverige innan jag blev egen företagare. Det lärde mig hur lantbruket fungerar här, även om gården i Uppland låg lite söderut. Det gjorde också att jag lärde mig svenska, vilket jag tycker är viktigt för att klara sig både socialt och som företagare.

Varför hamnade du i Västerbotten?

Det var helt och hållet John Baars och Anne Zeddemans ”fel”! John och jag jobbade nära varandra i Uppland och hade samma intresse för mjölkföretagandet. När de köpt gård i Flarken kom jag i kontakt med deras grannar, som var på väg att sälja sin gård. Gården i Degerfors tickade många boxar för en nystartande mjölkbonde, med fräscha byggnader, en 5 år gammal mjölkrobot, plansilofack, en fin besättning, bra tillgång till åkermark och ett fint läge. Så då börjar man göra kalkyler och även de såg intressanta ut.

Hade ni ett lantbruk i Holland?

Jo, jag är uppväxt på en mjölkgård, men min far dog när jag bara var 14 år, så då såldes korna. Mitt intresse för mjölkproduktion gjorde att jag utbildade mig inom den inriktningen, med 4 år på högskola. Under utbildningen gjorde jag praktik i Danmark och i Australien. Att starta nytt i Holland är svårt då fastighetspriserna är höga och för varje ko man sätter in måste man dessutom betala kring 90 000 kr för utsläppsrätter.

Vad har överraskat dig mest när det gäller livet som lantbrukare i Västerbotten?

Här måste man ha en beredskap för att klara sig själv. Går något sönder tar det ofta mer än en vecka innan reservdelarna är på plats. Sedan måste jag säga att man känner sig mycket välkommen som mjölkbonde här. Alla grannar verkar vara positiva till att gården fortsätter att drivas, och marken är i bruk mm.

Vad är det som är likadant mellan länderna?

Kor och växtodling är desamma, men med en kortare vegetationsperiod. Jag vill utveckla produktionen genom att effektivisera processerna. Mindre fasta kostnader och arbetstid per kg levererad mjölk och en foderproduktion med mindre insatsmedel ger en bättre lönsamhet och mindre miljöpåverkan. Kolinlagringen i vall- och grovfoderodlingen kan ge netto miljönytta i produktionen.

Vilka tips har du för att vi ska kunna utveckla lantbruket i Västerbotten?

Släpp fram de unga och låt dem vara med i företaget på allvar, gärna direkt efter utbildningen. Det är viktigt att de har chansen att ta över eller vara med och bestämma färdriktningen i företaget. Då blir det mycket roligare att vara företagare. Det är positivt med stödet till unga inom ramen för jordbrukspolitiken. För att kontakten med myndigheterna ska fungera bra är det också viktigt att de som arbetar där har en bra utbildning och är kunniga om verksamheten. De mesta av mina myndighetskontakter har varit positiva så här långt.

Pieter Sikkema & Chantal van Veen, Sikkema gård AB, Frostkåge, Kåge

Mjolkproduktion med 120 kor och lika många ungdjur till rekrytering. Brukar 150 hektar, men skulle gärna ha 50 hektar till.

När kom ni till Sverige?

Jag, Pieter, kom till Sverige 2016 för att jobba på en gård i Hälsingland. Där var de flesta från andra som jobbade från olika europeiska länder. För att lära mig svenska sökte jag mig norrut till en gård i Flarken.

Varför hamnade ni i Västerbotten?

När jag jobbade i Flarken lärde jag känna ägaren till gården som jag sedan köpte den 1 april 2020. När jag köpte gården fanns det 80 kor och rekrytering, mjölkgrup och tre tornsilos. Idag har besättningen vuxit till 120 kor, som mjölkas i två robotar. Planen är att i år bygga plansilos istället för att förvara ensilaget i limpor

Hade du ett lantbruk i Holland?

Nej, jag jobbade på flera olika gårdar, men hade inget eget företag.

Vad har överraskat dig mest när det gäller livet som lantbrukare i Västerbotten?

Jag har varit ute och rest och jobbat i andra länder så jag är van vid kulturella skillnader. När det gäller jordbruket är en stor

skillnad i att vi här uppe har en riktig vinter som gör att arbetsbördan lugnar ner sig under en period. Det är också skillnad på att kunna ta 3-4 skördar jämfört med 5-6 skördar under ett år.

Vad är det som är likadant mellan länderna?

Att mjölken är vit och gräset är grönt, haha!

Vilka tips har du för att vi ska kunna utveckla lantbruket i Västerbotten?

Nu går vi in i en ny CAP-period men stödreglerna påverkar fortfarande möjligheterna för en aktiv jordbrukare att få tillgång till outnyttjad jordbruksmark. Stödsystemet gör att markägare hellre behåller marken och slår av den, än att arrendera ut den till aktiva jordbrukare då de tycker att arrendenivån är för låg. Det borde finnas ett stöd också till dem som arrenderar ut marken för att skapa ett bättre incitament.

Frank & Leni Willinger, Rödåsel, Tavel sjö

Mjolkproducenter med 150 kor + rekrytering. Har nyligen börjat föda upp en del ungdjur till slakt. Brukar 238 hektar och odlar vall som sås in i havre/ärt.

När kom ni till Sverige?

Vi tog över gården här för precis 5 år sedan i mars 2018. Vi investerade i ett nytt stall som stod färdigt i oktober 2020.

Varför hamnade ni i Västerbotten?

Vi började med att leta gårdar i Kanada, där vi båda jobbat en tid. Problemet med att starta mjölkproduktion i Kanada, som är den produktionsgren vi båda brinner för, är att mjölkkvoterna man behöver för att leverera är dyra. Den gård som vi hade på gång låg dessutom långt från skolor och annan service. När vi letade gårdar i Sverige hade vi tre alternativ. En gård i Uppland, en i Dalarna och den gård som vi nu driver. Att det blev just Rödåsel var att den gården passade oss bäst på många sätt.

Hade ni ett lantbruk i Lichtenstein?

Vi är båda uppvuxna med mjölkproduktion, på små fjälljordbruk. När vi blev egna företagare drev vi en arrendegård med ca 50 mjölkkor. Den gården låg i dalen, även om vi också hade mark på högre höjd.

Vad har överraskat dig mest när det gäller livet som lantbrukare i Västerbotten?

Egentligen är det inget som varit särskilt överraskande. Den största skillnaden är vegetationsperiodens längd. Där vi drev lantbruk i Lichtenstein kunde man oftast ta 6 vallskördar per år. Snö var ingen nyhet för oss som kommer från Alperna,

men 30 grader kallt som det var i morse är kanske lite mer ovanligt. Vi är vana vid skiftande förutsättningar.

Vad är det som liknar mellan länderna?

Gräset är grönt även här och korna är desamma.

Vilka tips har du för att vi ska kunna utveckla lantbruket i Västerbotten?

Vi behöver se till att använda den mark som ligger i träda eller bara används extensivt. På så sätt kunde produktionen öka. Det finns risk att stöden låser in mark, där markägaren upplever att det är bättre att bara putsa, i stället för att arrendera ut till någon som vill producera. Det är också viktigt att vi får in nya unga företagare i branschen. En utbildning som innehåller mycket mer praktik skulle rusta dem bättre för att bli lantbrukare. De unga måste också tidigt få vara med och ta ansvar och jobba sig in i företaget. Man har för det mesta en starkare drivkraft för att utveckla företaget när man är ung, avslutar Frank.

Välkommen på kurs i **Sparsam körning**

I kursen Sparsam körning får du ökade kunskaper vad gäller körteknik och maskinernas konstruktion kopplat till hur man får ner bränsleförbrukningen. Tidigare kurser i sparsam körning visar på en minskad bränsleförbrukning på mellan 5-15 %.

Kursdeltagandet är kostnadsfritt och består av en heldag med teori kombinerat med två individuella körpass samt återträff med uppföljning.

Hushållningssällskapet kommer att hålla kurser i sparsam körning i Norrbottens län. Kursen kommer i första hand hållas vid Hushållningssällskapets försöksgård Öjebyn Agro Park, men kan även genomföras på andra platser beroende på avstånd och antal deltagare.

Välkommen med din anmälan!

Erik Häggbom, 070-247 97 96
erik.haggbom@hushallningssallskapet.se

**Kursdeltagandet
är kostnadsfritt.
Anmäl dig idag!** ↗

KUNSKAP FÖR LANDETS FRAMTID
www.hushallningssallskapet.se

Finansieras av
Europeiska unionen

MATHANTVERKETS MÖTESPLATS.

SÆERIMNER

20
23

OCH

SM i

MATHANTVERK

17-19 OKTOBER
VÄSTRA GÖTALAND
ÅHAGA, BORÅS

**SAVE
THE DATE!**

Anmälan
öppnar i början
av sommaren

ELDRIMNER
Nationellt resurscentrum för mathantverk

Länsstyrelsen
Jämtlands län

Europeiska jordbruksfonden
för landsbygdsutveckling, Europa
investerar i landsbygdsområden

eldrimner.com

Företagslyftet

Passion för landsbygd. Sinne för företagande.

Vi vill att hela Norrbotten ska kunna äta mer närproducerad mat. För att lyckas behöver vi fler landsbygdsföretagare som gör sin passion till lönsamma företag. Företagslyftet är ett initiativ som ger dig som företagsledare verktygen för att utveckla och driva en hållbar verksamhet – ekonomiskt, socialt och miljömässigt.

Scanna QR koden eller besök vår hemsida www.naramat.nu för att läsa mer och gå med i Företagslyftet.

Valfältvandringar Västerbotten 2023

Liksom tidigare år planerar vi fältvandringar i vall mellan sådd och första skörd. Vi tar upp aktuella frågor om vallproduktionen.

De kommer att genomföras på följande datum och platser:

Planerad start kl 18.30

- Renbergsvattnets lantbruk, Burträsk 29 maj
- Frank och Leni Willinger, Rödåsel, 31 maj
- Pieter Sikkema och Chantal van Veen, Frostkåge, 1 juni

Mer information kommer senare.

Se länsstyrelsens kalender på vår webbplats.

Kontaktperson: Hanna Lindgren, Länsstyrelsen Västerbotten, Umeå

NÄSTA NUMMER

Appen för geotaggade foton - hur gör jag?

Så här använder du den nya applikationen.

Offentlig föreläsning

Vad gäller egentligen när du får besök på gården?

Var söker man stöd nu då?

Stöd till dagligvarubutiker, drivmedelsstationer och landsbygdsföretag som inte sysslar med förädling, lantbruk eller trädgård – var ska de nu söka stöd?

Den som vill investera i dagligvarubutiker, drivmedelsstationer eller andra servicepunkter ska i fortsättningen vända sig till regionen i sitt län. I Norrbotten finns information på <https://utvecklanorrbotten.se/> och i Västerbotten på <https://www.regionvasterbotten.se/finansiering>.

Även "vanliga" landsbygdsföretag ska vända sig till regionen med frågor om finansiering.

Projekt kring landsbygdsutveckling som samlingslokaler, idrott- och fritidsanläggning eller restaurering av kulturmiljöer med mera, kan vara aktuellt att söka som bygdemedel i de kommuner där detta är möjligt. En annan möjlighet är att söka stöd via Leader, mer informa-

tion om vilket leaderområde just din kommun tillhör och vad som finns för möjligheter i dessa finner du på <https://leadersverige.se>.

Det finns såklart fler möjligheter till finansiering, exempelvis kan satsningar på idrott ha möjlighet till stöd via något idrottsförbund. Kontakta gärna ditt idrottsförbund alternativt Riksidrottsförbundet direkt för att höra vilka möjligheter som finns: <https://www.rf.se/bidrag-och-stod>.

Även Allmänna Arvsfonden har finansiering för olika typer av verksamhetsutveckling. Läs mer och kontakta dem för mer information: <https://www.arvsfonden.se/ansokan/ansok-om-pengar>.

Näringslivsutvecklaren i din kommun har också möjlighet att hjälpa till att finna vägar till finansiering. Kontakta din kommun för kontakt!

Länsstyrelsen
Västerbotten

Europeiska jordbruksfonden för
landsbygdsutveckling: Europa
investerar i landsbygdsområden

Länsstyrelsen
Norrbotten